

Gyűjthető múlt

A Magyarhoni Földtani Társulat

Év ásványa/Év ősmaradványa programja

Gherdán Katalin

Pásztói Múzeum, 3060 Pásztó, Múzeum tér 5.

E-mail: gherdankata@hotmail.com

Az 1848-ban megalakult Magyarhoni Földtani Társulat alapításakor és működésének korai időszakában szoros együttműködésben dolgoztak laikus érdeklődők és szakemberek. Ez mára megváltozott: Társulatunknak sajnos nagyon kevés szakmán kívüli tagja van. A Társulat azonban, felismerve, hogy élő közönségkapcsolatok nélkül nehéz a továbblépés, megújulás, igyekszik visszanyúlni a kezdetekhez, ezért idén új közönség-programmal jelentkezik. Arra kéri az érdeklődőket, hogy ezentúl évről évre válasszák ki, melyik legyen az az ásvány és ősmaradvány, amelyről a következő évben többet szeretnének megtudni. A közönség, a szakmai közösség javaslata alapján, három-három jelöltre szavazhat. A nyertesek pedig egész évben jelen lesznek a Társulat programjain, de lehet majd velük találkozni az országos médiában, ismeretterjesztő folyóiratokban, magazinokban, rádiókban is.

AZ ELSŐ SZAVAZÁS IZGALMAI

Az „év ásványa” címért idén a súlypátként is ismert barit, a bolondok aranyaként emlegetett pirit és a gránát volt versenyben. Közülük, a szavazatok 55%-át megszerezve, a gránát (azaz nem is egy ásvány, hanem egy egész ásványcsoport) lett a befutó.

Az ősmaradványoknál szorosabb volt a verseny: a nyertes mészvázú óriasegysejtű, a *Nummulites*, csak néhány százalékkal előzte meg a hazai őslénykutatás egyik jelképét, a kavicsfogú álteknőst, de sokan szavaztak a kevésbé ismert komlóí magvaspáfrányra, a *Komlopterisre* is.

AKCIÓK, PROGRAMOK

Mindkét kategóriában olyan nyertes született tehát 2016-ra, ami Magyarországon is

sok helyütt előfordul, sőt, a földtudományokban kevésbé jártasak is könnyen gyűjthetik. Az érdeklődők számíthatnak rá, hogy idén lehetőségük lesz csatlakozni olyan szervezett terepi gyűjtőkirándulásokhoz, amelyek a Magyarhoni Földtani Társulat szakemberei vezetnek.

Azoknak, akik nem tudnak eljutni ezekre a túrákra, ajánljuk egyéb, „házhoz kötött” programjainkat. A gránátot és a *Nummulites* bemutató mini kiállításainkkal jelen leszünk a 34. Miskolci Nemzetközi Ásványfesztiválon és a 31. Budapesti Nemzetközi Ásvány- és Ékszerkiállításon is.

Azoknak sem kell csüggedniük azonban, akik az ismerkedés aktív formáját szeretnék választani, de terepre nem tudnak eljutni: múzeumi jellegű bemutatóinkat interaktív programokkal is kiegészítjük. Legyél te is természettudós! című foglalkoztató progra-

munk lehetőséget ad arra, hogy az érdeklődők testközelből is megismerjék az év ásványát és ősmaradványát, bepillantassanak a geológus mikroszkópjába, és kipróbálhassák azt is, milyen nehézségei és örömei vannak a paleontológiai gyűjtőmunkának. Foglalkoztató programunkat elsősorban középiskolás diákoknak, fiatal felnőtteknek szánjuk, de nem feledkezünk meg a fiatalabb és idősebb korosztályokról sem.

Ezekkel a programjainkkal az ásványbörzéken kívül az érdeklődők találkozhatnak a Föld napján, a Múzeumok és a Kutatók éjszakáján és a Geotóp napokon is. Az országos akciókhoz kapcsolódva fővárosi és vidéki partnereinkkel együttműködve szervezünk interaktív bemutatókat. Az éves programnaptár az 1. táblázatban olvasható. Programjainkhoz mostanáig a Magyar Földtani és Geofizikai Intézet, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Természettudományi Múzeuma és tatai Geológuskertje, a Magyar Természettudományi Múzeum, a Miskolci Egyetem és a Pásztói Múzeum csatlakozott, de egész évben várjuk az új csatlakozókat!

Az év során nagyrendezvényeinken mindig egy-egy újabb kiadvánnyal, a gránátot és a *Nummulitest* különböző szempontból

bemutató szórólapokkal jelentkezzük, amelyek mindegyike szabadon letölthető lesz honlapunkról. A gránátról a Geoda 2016. évi harmadik számában részletesen is olvashatnak majd az ásványok kedvelői. A program egyéb, már megjelent, vagy a közeli jövőre tervezett írásos megjelenéseit a 2. táblázat összegzi.

A PEDAGÓGUSOKRA, ISKOLÁKRA IS GONDOLUNK

Az ismeretterjesztésen túl a program fontos célja az is, hogy felkeltse az érdeklődést a közoktatásunkban ma sokszor mostoha-gyerekként megjelenő földtudományok iránt. Ezért keressük a kapcsolatot általános és középiskolákkal.

Intézményeinkben kihelyezett tanórákon várjuk az érdeklődőket, de osztálykirándulások programjaihoz is szívesen csatlakozunk.

Az érdeklődő iskolákban, a programban résztvevő kollégák, tiszteletdíj nélkül vállalják, hogy ismeretterjesztő előadásokat tartanak, és ha igény van rá, mini kiállításainkkal, foglalkoztató programjainkkal is kitelepülünk. Interaktív programjaink megvalósításába örömmel vonunk be a téma iránt

1. táblázat: Az év ásványa és ősmaradványa program 2016. évi akciói

Akciónév	Dátum
34. Miskolci Nemzetközi Ásványfesztivál	március 12–13.
Föld napja	április 22.
Múzeumok éjszakája	június 25.
31. Budapesti Nemzetközi Ásvány- és Ékszerkiállítás	augusztus 26–28.
Kutatók éjszakája	szeptember 30.
Geotóp napok	október 1, 8.
Földtudományos forgatag	november

Gyűjthető múlt · 2016 ·

A legendás ősmaradvány

AZ ÉV ŐSMARADVÁNYA

A likacsosházúak (foraminiferák) közé tartozó *Nummulitesek* 1 mm-től akár 15 cm-es nagyságig terjedő lencse formájú mészvázú egysejtűek. Meleg sekélytengeri környezetben 65-23 millió évvel ezelőtt annyira elszaporodhattak, hogy vázaik kőzetalkotó mennyiségben is lőfordultak. Magyarországon is megtalálhatóak tömegesen üledékes kőzetekben, például mészkövekben. Gyűjthetőek többek között a Bakonyban vagy Budapesten a Mátyás-hegyen. A népi hagyomány Szent László pénzéként ismeri őket, mivel alakjuk a pénzerméhez hasonlít, latin nevük is erre utal. A hozzájuk kapcsolódó monda első változatát Hunyadi Mátyás udvari papja, Temesvári Pelbárt tollából ismerjük. Amikor Szent László vitézeivel üldözőbe vette a kunokat, azok aranypénzeket szórtak maguk mögé, hogy eltereljék a magyarok figyelmét, és megmeneküljenek. Szent László látva ezt, az éghez fohászodott, és a pénzek nyomban kővé változtak. Így a csata győzelemmel zárult.

Nummulites

NUMMULITES PERFORATUS | MAGYARPOLÁNY | KOCH ANTAL GYŰJTÉSE | A MAGYAR FÖLDTANI ÉS GEOFIZIKAI INTÉZET GYŰJTEMÉNYÉBŐL | LANTOS ZOLTÁN FÉNYKÉPE

Koronás kövek

gránát

Régóta ismert, kedvelt drágakő, a Szent Korona egyik ékköve. Nagyon kemény, nehezen törik, így a kőzetekből kiperegve ép kristályai folyóvizek homokos vagy iszapos üledékeiben dúsulnak fel. Gömbölyded, vöröslő kristályai a Börzsöny, a Visegrádi-hegység és a nógrádi Karancs kőzeteiben jelennek meg. E helyeken patakok hordalékából is gyűjthető. Az ilyen, vulkáni kőzetekbe zárt almandin gránátok világszinten is ritkaságok. Hazai gyakoriságuk a 14–16 millió évvel ezelőtti különleges keletkezési körülményekkel magyarázható.

A geológusok felfedték, hogy ez az almandin a földkéreg alsó részén, mintegy 30 kilométer mélyen keletkezett, izzó kőzetolvadékból történő kristályosodással. Kisebb mélységben a gránát idővel már más ásványokká alakulna. A vulkáni kőzeteinkbe ágyazott megmaradása annak köszönhető, hogy a felnyíló repedések, hasadékok mentén a magma gyorsan felszínre tudta hozni. Ennek a ritka földtani eseménynek köszönhető, hogy gyönyörű kristályai a hazai ásványgyűjtők kedvelt példányai lehetnek.

ALMANDIN GRÁNÁT (5 MM) | MÁRIANOSZTRA, KOROMPA-PATAK
KÖRMENDY REGINA GYŰJTEMÉNYÉBŐL | TÓTH LÁSZLÓ FÉNYKÉPE

AZ ÉV ÁSVÁNYA

EVASVANYA.FOLDTAN.HU
FACEBOOK: ÉV ŐSMARADVÁNYA
FACEBOOK: ÉV ÁSVÁNYA

érdeklődő iskolai közösségi szolgálatos diákokat is. Várjuk iskolák, pedagógusok, szakörök jelentkezését!

A diákokat alkotói pályázatok kiírásával is tervezzük megszólítani: általános iskolásoknak rajzpályázatot, középiskolásoknak videókészítő pályázatot hirdetünk meg a következő hetekben. A felhívásokat honlapunk mellett országos pályázatfigyelő oldalakon is közzé tesszük.

Az érdeklődő pedagógusok munkáját honlapunkon elérhető, szabadon letölthető feladatlapok megjelentetésével is igyekszünk segíteni.

SZAVAZZON ÖN IS!

Reméljük, programunkkal sikerül felkeltenünk a szélesebb közönség érdeklődését, és a következő szavazásba, amikor a 2017. év ásványát és ősmaradványát választjuk ki, az ideinél többen kapcsolódnak majd be. A szavazás várhatóan 2016 nyarán indul, eredményéről személyesen 2016 novemberében, a Földtudományos forgatagon értesülhetnek majd az érdeklődők, de a szavazás állása honlapjainkon és facebook oldalainkon

2. táblázat: Az év ásványa és ősmaradványa program 2016-ban megvalósult és tervezett írásos megjelenései

Folyóirat, magazin	Szám
Földgömb	január-február, április
Természet Világa	január, február
Geoda	március, december
Honismeret	április

keresztül is nyomon követhető lesz.

Kérjük, akiket érdekel programunk, figyeljék honlapjainkat (evasvanya.foldtan.hu, evosmaradvanya.foldtan.hu) és kövessék az év ásványa és az év ősmaradványa facebook oldalait (Év ásványa, Év ősmaradványa), ahol érdekes írásokat olvashatnak a gránátról és a *Nummulites*ről, és folyamatosan tájékozódhatnak akcióinkról!

Programjaink megvalósításához az evasvanya@gmail.com és az evosmaradvanya@gmail.com e-mail címeken várjuk együttműködő partnereket, általános és középiskolák jelentkezését! Minden kérdésnek, véleménynek, javaslatnak nagyon örülünk.

Andradit, Vaskő (Ocna de Fier, Románia). Képszélesség: 5 cm. ELTE gyűjteménye. Fotó: Lantos Z.